

Autor: Joan Dalmases Paredes

Títol: *Horologium Aeternae Sapientiae*

Fitxa per a l'Exposició Virtual ***Paisatges d'espiritualitat religiosa. Espais i pràctiques s. XII-XVI***. L'Exposició analitza, a través d'objectes religiosos (llibres, retaules, documents, talles, etc.), el seu context espacial i performatiu i les pràctiques litúrgiques, mistagògiques, devocionals o de memòria a ells associades.

<http://www.ub.edu/proyectopaisajes/index.php/ca/experiencies/exposicio-virtual>

Objecte: Manuscrit de *l'Horologium Aeternae Sapientiae* de Heinrich Seuse
[Biblioteca de Reserva UB, 07 Inc 563](#)

Data de finalització de la fitxa: 2017

Breu descripció:

Incunable amb enquadernació relligada de pergamí. Volum de 64 folis, cada un d'una mida aproximada de 16 x 21,5 cm. Conté *Ad lectorem, Prologus, Liber Primus, Liber Secundus, Officium Aeternae Sapientiae, Meditationes i Oratio ad Sancti Dominicum*. A la primera pàgina, una petita anotació al marge superior esquerra, de difícil lectura, indica que la propietària del llibre havia estat en algun moment una tal Katerina Bastida.

Assaig sobre el seu context espacial i performatiu:

L'any 1330, el místic i monjo dominic Heinrich Seuse (Überlingen, 1300 – Ulm, 1366) va escriure en alt alemany mig el "*Büchlein der ewigen Weisheit*" (*Llibret de l'eterna saviesa*), obra que reflexiona sobre diferents aspectes del sofriment i la mort de Jesús a través del diàleg en clau mistagògica entre el Servidor i l'Eterna Saviesa, que desemboca en un conjunt de cent meditacions que ensenyen com conformar-se amb Crist. Només tres anys més tard, i fins el 1339, Seuse va redactar una versió corregida i ampliada del text en llatí, elaborada amb un registre més culte i dirigida a un públic més intel·lectual: és l'"*Horologium Sapientiae*" (El Rellotge de la Saviesa), que va aconseguir un elevadíssim grau de difusió per tota Europa i del qual se n'han conservat més de tres-cents exemplars.

L'incunable de la Universitat de Barcelona data d'entre 1492 i 1493 i va ser imprès a Venècia. Va arribar a la biblioteca universitària amb la desamortització de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre, a mitjans del segle XIX. Una de les peculiaritats de l'exemplar és l'anotació que apareix al marge superior esquerre de la primera pàgina, i que assenyalava com a possible propietària del llibre una tal Katerina Bastida. D'aquesta mateixa època es té constància de l'existència d'una Caterina Lull (1440 – 1495), que va adoptar el cognom del seu marit, Joan Sabastida, un mercader i funcionari reial afincat a Sicília, i que va viure entre Catalunya i Itàlia. Tot i així, el més probable és que es tracti d'un simple cas d'homonímia. Sigui com sigui, tot sembla apuntar que, abans d'entrar a la biblioteca de la

cartoixa, el llibre havia estat en mans d'un particular; concretament, d'una dona anomenada Katerina.

Més enllà de la hipotètica trajectòria de l'objecte, destaca que nombrosos fragments del text estiguin subratllats i, en algunes ocasions, acompanyants de *marginalia* com manícules o anotacions en llatí. Sobretot en els llibres primer i segon, dues mans diferents, però que daten de la mateixa època (possiblement finals del segle XV i/o principis del XVI), ressalten passatges referents a les ensenyances que l'Eterna Saviesa revela al Servidor, donant especial importància a la conformació amb Crist, el rebuig als pecats i l'actitud envers la mort. Les anotacions resumeixen el contingut dels fragments en poques paraules ("Nota quae scire mori", Sobre com saber morir) o, simplement, els remarquen ("Nota bene totum hunc capitulum", Atenció a tot aquest capítol). Per tant, n'hi ha que serveixen únicament per a trobar determinats passatges amb més facilitat, mentre que d'altres semblen haver estat escrites amb la voluntat de destacar-los. Pel tipus de lletra i la tinta, és molt probable que una de les mans sigui la mateixa que va escriure el nom de Katerina Bastida a l'inici del volum, i que també ha anotat, en un capítol que tracta sobre l'apropament a Jesús, "Nota bene quae dicunt et ne excidant a mente tua", Presta atenció a les coses que es diuen i no les apartis mai de la teva ment. Tenint en compte això, hi ha dues possibilitats de cara a la procedència d'aquesta segona mà: una és que el nom del principi del llibre no hagués estat escrit per Katerina, sinó per una altra persona que volia marcar el volum com a propietat d'ella; en aquest cas, es tractaria d'un confessor. L'altra és que la pròpia Katerina fos una religiosa que va posseir l'*Horologium* i en un determinat moment va decidir deixar-lo en mans de la comunitat de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre.

Fos com fos, totes aquestes indicacions poden ajudar a entendre en quin context devocional s'emprava l'objecte i quins tipus d'ús se li donava. El llibre va tenir, com a mínim, dos propietaris: una persona concreta i, més tard, una institució religiosa. Això fa que l'ús que se li pugui atribuir sigui tant el d'una lectura i devoció col·lectives com individuals; Bastida podria haver decidit adquirir una obra que era cèlebre des de feia més de dos-cents anys per incorporar-la a la seva biblioteca com a eina de devoció personal. Així, a través de la lectura de Seuse, i tot remarcant els passatges que li semblaven més adequats, s'hauria pogut apropar a les pràctiques del místic alemany identificant-se amb la figura del Servidor, cosa que facilita el format dialèctic del text. Aquesta lectura íntima permetia a una dona cristiana (ja fos laica o religiosa) reflexionar sobre la seva fe i convertir la lectura en una autèntica experiència d'acostament personal a la divinitat.

Quan l'objecte va passar a ser propietat de Santa Maria de Montalegre, monestir de l'Orde de la Cartoixa constituït el 1415, va continuar essent d'ús individual per als monjos cartoixans. De fet, el contingut de l'obra s'ajusta molt a la filosofia i el tipus de vida d'aquest orde, que professa una vida contemplativa, viu en una austeritat extrema i centra el seu dia a dia en l'oració. Els cartoixans passen bona part del dia en cel·les privades i tenen com a màxima fonamental la recerca de Déu en soledat. El seu vot propugna l'aïllament del món, que comporta una isolació personal i encaixa amb la idea de devoció individual que Seuse proposa a l'*Horologium*. Així,

en el context monàstic, seria plausible pensar que el llibre podia emprar-se com a complement de les oracions, o fins i tot incorporar-se com a devocionari que afavoria la contemplació i la meditació individuals. En aquest aspecte és important destacar que l'Orde de la Cartoixa, a diferència d'altres ordes monàstics, no posseeix un mètode únic i uniforme de devoció religiosa, fet que permet un cert grau de llibertat a l'hora de realitzar pràctiques amb finalitats espirituals. És aquí on *l'Horologium* hauria pogut jugar un paper destacat, servint com a guia pel principal objectiu cartoixà: la contemplació de Déu i de la seva obra. En la seva solitud, el monjo cartoixà té a Jesucrist com a model i s'emmiralla en la seva figura i tot allò que simbolitza per tal d'apropar-se a Déu, idea fonamental en tota l'obra de Seuse. Per tant, en un context cartoixà, *l'Horologium* es presenta no només com un llibre a tenir en compte sinó com una excel·lent eina de devoció individual. Això no exclou, a més, que en llocs de reunió o de treball es pogués realitzar una lectura col·lectiva de l'obra.

En conclusió, el lector de *l'Horologium Sapientiae*, tant si cercava en el text un sistema de meditació íntima com si l'utilitzava en una lectura col·lectiva, pretenia beure de les reflexions de Heinrich Seuse per conèixer un mètode singular d'apropar-se a la divinitat. Les ensenyances extretes es podien aplicar en el dia a dia com a forma de comprendre i refermar la fe, i es podien incorporar en pràctiques devocionals, com ara oracions, per a trobar noves vies d'ascetisme.

Bibliografia:

Libera, Alain de, Eckhart, Suso, Tauler y la divinización del hombre (traducción Manuel Serra Crespo) Palma de Mallorca Olañeta 1999
Seuse, Heinrich (edición y traducción Blanca Garí) 2013, *Vida*, Madrid, Siruela

Seuse, Heinrich (1295-1366) *Deutsche Mystik; 1967: aus den Schriften von Heinrich Seuse und Johannes Tauler*. Köln, Dietrichs Taschenausgaben

Seuse, Heinrich (1295-1366); 1977: *Heinrich Seuses Horologium Sapientiae*. Erste kritische Ausgabe Pius Künzle Hrg. Freiburg, Schweiz, Universitätsverlag

Keller, Hildegard Elisabeth; 2007: *Die Stunde des Hundes: Auf dem mystischen Weg zu Gott. Ein Hörbuch nach Heinrich Seuses "Exemplar"*, Zürich, NZZ Fretz